

Nemzeti kisebbség, tudomány, tudománypolitika*

Birkózunk a közép-európai politikai átalakulás keltette nehézségekkel. A diktatúrák lebontásának problémáival: a politikai intézményrendszer és egyben a munkaszervezet átgyúrásával. Az előbbi még csak egyszerűbbnek látszik, de az utóbbi már keservesnek. Keservesnek, mivel emberek millióit érinti. Amikor a termelési ágazatok át- és leépítésére kerül sor, hozzáigazítandó termékszerkezetünket a világgpiachoz. És keservesek a gondolkodás átalakulásának évtizedei is: akár a munkaerő szükséges továbbképzését sürgetjük, egy új munkamorál kiformalását, akár az új típusú toleráns magatartásformát sürgetjük világnézeti-felekezeti vagy etnikai-nemzeti kérdéskörökben. Csak most látjuk: nemcsak a diktatúrák örökségével kell megbirkóznunk, hanem az évszázada felgyűlt konfliktusokkal is. Amelyek most, a demokrácia intézményeinek keretei között a felszínre törnek. S amelyek feloldásához nincsenek nyugat-európai, amerikai vagy egyéb kontinensen megpróbált modellek. Kétségtelen: a felszakadt konfliktusok közé sorolódik a közép-európai térség nemzeti kisebbségeinek „ügye”. És feloldásához nincs semmi követhető, másolható eljárás. Birkózunk a számvetéssel, saját felgátlásunkban is.

Nemzeti szállásterület – államterület

Területi-igazgatási egység és nemzeti szállásterület sohasem esett egybe a közép-európai térség újkori történelme során. Ismételtük immáron évtizedek óta, s igyekszünk levonni a következtetést politikai, kulturális, tudományos célkitűzéseinkre vonatkozóan. Az ellentmondásra – természetesen – mindig azon nemzet vezetői figyeltek fel, amelyik nemzet a maga számára hátrányosnak érezte az államigazgatási határok és a nemzeti település megszűnének ilyen szétválását. Az I. világháború előtt 1830(78) óta állt fenn a magyar állam déli határa mentén a szerb állam, s a magyar állam határain belül a szerb kisebbség. 1859 óta létezett a magyar állam délkeleti határa mellett az egyesült román állam, és éltek románok a magyar állam határain belül. „Természetesnek” tekinthetjük, hogy az európai államnacionalizmusok korában a magyar nemzet középosztálya a magyar nemzet „termékének” tartotta az államterületen kialakult intézményeket, és arra törekedett, hogy az állam egészének magyar jelleget kölcsönözzön. És „természetesnek” tekinthetjük, hogy a határokon túl a román és a szerb állam szerette volna a szomszéd magyar királyságban élő szerbek, románok lakta területeket is magához csatolni. Ekkor még nekik „fájt” a nemzeti szállásterület és államterület szétválása. 1920 után változott a helyzet. Ellenkezőjére. A magyar nemzet több mint egyharmadát leszakították a magyar államterületről. Most már nekünk, magyaroknak „fájt” államterület és nemzeti szállásterület ilyen szétválása. A trianoni Magyarországon az új történelmi-politikai program megfogalmazói immáron az állam mellett az államtól elváló nemzeti szempontok fontosságát hangsúlyozták. Hiszen a nemzet jelentős része más államterületen élt, s keresték a nemzettest egyes tagjai között a kapcsolódás lehetőségét. És most már a kiterjedt államterülethez jutott románok és szerbek hangoztatták az államnemzeti szempontokat: az államalkotó, azaz a többségi nemzet szükséges elsőbbségét az államon belül. A magyar politikai gondolkodás addig a következtetésig jutott el: vissza kell állítani „természetesen” a történelmi magyar állam határait, meg kell majd őrizni abban a magyarság vezető szerepét, de messzemenő önállóságot kell biztosítani a nem magyar népeknek, akár föderatív jelleggel is.

Azután jöttek a területrevíziók, és tudjuk, hogy a magyar állam nem valósította meg 1938 után még csak a föderatív eszme híveinek programját sem. Mint ahogy az 1920–1938 közötti években az új szomszédok sem teljesítették a kisebbségeknek tett ígéreteiket. Azután a II. világháború békéi egyértelműen foglaltak állást az évszázados vitakérdésben: nem az államhatárokat kell igazítani a nemzeti szállásterülethez. Hiszen az amúgy is lehetetlen. A polgár számára a legfontosabb az állam, az igazgatási egység működése. A nemzeteknek kell igazodniuk az államhatárokhöz. Még a kitelepítésekkel is kísérleteztek. Rövid távon kevés az eredmény. A másik kísérlet: autonómiákat adni a kisebbségeknek. (Éppen Románia és Bulgária élt a javaslatokkal.) Rövid ideig ez utóbbiak célravezetőnek látszottak a térségben. A szovjet rendszer bevezetése magával vonta a szovjet marxizmus egyoldalú államközpontúságának győzelmét. Majd amikor a térségben feltámadtak 1968 után az új nacionalizmusok, azok elsősorban az államhatárok között élő kisebbségi nemzetek megsemmisítésére törekedtek. S ezek az új nacionalizmusok nyugaton még „progresszívnek” is tűntek, mivel erős volt szovjetellenességük. És nyugati barátainkat elsősorban ez utóbbi érdekelte a térség gondjai közül. Ekkor szűnik

Folytatás a 23–24. oldalakon

* Előadás az MTA-n, az Európa Intézet Budapest közös rendezvényén az Erdély Múzeum Egyesület budapesti bemutakozásán.

TARTALOM

- **Glatz Ferenc:** Nemzeti kisebbség, tudomány, tudománypolitika 2

FIGYELŐ

- **Hatházi Gábor:** Hová lettek az avarok? Beszélgetés Györfly Györggyel 3
- **Székely György:** Az óbudai egyetem 10
- **Hegyi Klára:** Délszlávok és magyarok 12
- **Szász Zoltán:** Panama és kormány, 1912 14

KÖZÖS DOLGAINK

- **Egyed Ákos:** Magyar–román békekötés 1848-ban 16
- **Stemlerné Balog Ilona:** Németek kitelepítése, 1946–47 18
- **Vadkerty Katalin:** Nemzeti átnevelés 20

ÉLETKÉPEK, HÉTKÖZNAPOK

- **Lányi András:** Az újpesti indiánusok 25

A KÁDÁR-KORSZAK TÖRTÉNETÉBŐL

- **Herbai István:** Párt és irodalom 30

KALÁSZATOK

- **S. Nagy Anikó:** Egy pesti drogéria fénykora 30
- **Gecsényi Lajos:** Az osztrák követ Rákosinál 31
- **Keglovich Rita:** Ausztria krónikája, 1952–55 31

A História e számának megjelenését támogatja a Nemzeti Kulturális Alap, a Soros Alapítvány és a József Attila Kulturális és Szociális Alapítvány

História

Szerkesztő: GLATZ FERENC

A szerkesztőség munkatársai:
**KERTÉSZ ISTVÁN, SIPOS PÉTER,
SZAKÁLY FERENC, VÖRÖS KÁROLY**

Munkatársak: **Demeter Zsuzsanna (kép),
Stemlerné Balog Ilona (kép), Kovács Éva (szöveg),
Horváth Imre (számítógépes tördelés)**

Felelős kiadó: História Alapítvány
Elnök: Niederhauser Emil
Szerkesztőség: 1014 Budapest, Úri u. 53.
Telefon: 156-0457 Levélcím: Pf 9. Bp. 1250
A História Alapítvány bankszámlaszáma:
501-012539-4 OTP Bp., I. Ker. Alagút u. 3.

Szedés, tördelés: MTA TTI Kiadványcsoportja
Vezető: Burucs Kornélia
Készült a Veszprémi Nyomda Kft-nél
Veszprém, Órház u. 38.
Felelős vezető: Fekete István igazgató

Terjeszti: a Magyar Posta
Előfizethető bármely hírlapkézbesítő postahivatalnál
és a Helírnél, 1900 Budapest, Lehel u. 10/a
közvetlenül vagy postautalványon

Megjelenik évente tízszer.
Előfizetési díj: 1 évre 500 Ft
Külföldön terjeszti a KULTÚRA Külkereskedelmi
Vállalat
Budapest, Pf. 149. H-1389

HU ISSN 01392409. Index: 25384

Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza!

Nemzeti kisebbség, tudomány, tudománypolitika

Folytatás a 2. oldalról

meg Romániában véglegesen a magyarság területi autonómiája, Csehszlovákiában felgyorsul az etnikumellenes településpolitikai. És Magyarország sem maradt ki a sorból: visszafejlesztik a teljes anyanyelvű kisebbségi oktatást és helyette jön az iskolai kétnyelvűség.

Államnemzet – kultúrnemzet

Meg kell szabadítani nemzetfelfogásunkat az államközpontú elemektől és meg kell szabadulnunk mindenekelőtt a marxizmus államközpontúságától – igyekeztünk még a '70-es években a tudomány berkeiben elméleti fejtegetéseinkkel bizonygatni. A közép-európai népek története azt mutatja, hogy e népek nem szükségszerűen államnemzeti formában élhetik le életüket. Nyúljunk vissza a marxizmus és a nemzetállamok előtti korszak politikai gondolkodóihoz, s figyeljünk arra, hogy azok még milyen világosan különböztetnek meg államnemzeti és kultúrnemzeti létet.

Az 1980-as évek elején igyekeztünk megfogalmazni a magyarság elhelyezkedésének alapkérdéseit, a Trianont rögzítő, II. világháború utáni helyzetben. Kihhasználva a História több mint félszáz ezres példányszámát, immáron a szélesebb közönséghez fordultunk. Állam és nemzeti szállásterület nem esik egybe, de ebből nem a területrevízió, azaz az államhatárok tologatásának következtetéséhez kell eljutnunk, ahogyan eljutott e tézishoz a két háború közötti történetírás és politikai gondolkodás. Vegyük tudomásul e térségben élő népek, és mindegyikük politikai adminisztrációit: az államnemzet és a kultúrnemzet nem esik egybe. A Romániában, Csehszlovákiában, Ukrajnában, Jugoszláviában, Ausztriában élő magyar nemzeti kisebbség a magyar kultúrnemzet tagjai. Mint ahogy azok lehetnek a világ más tájaira szakadt honfitársaink is. Ugyanígy a magyarországi nem magyar népcsoportok is a román, szerb, horvát, német, szlovák kultúrnemzetek. Időközben mindegyikük hű adófizető állampolgára annak az államnak, amelynek területén él és dolgozik. Bújtatott revizionizmusnak, nacionalizmusnak érezték akkor e tézisek ilyen egyértelmű leszögezését. Határokon innen, határokon túl.

Azután következtek az átalakulás évei. 1989–90-ben ugyanezen alapelveket követve helytelenítettük azt az iskolapolitikát, amely Magyarországon feladta a teljes anyanyelvi oktatást és helyette a kétnyelvűséget hozta, modernizálás címén. Azért helytelenítettük, mert komolyan vettük a térség történelméből levont következtetéseinket: a hazai kisebbségek kultúrnemzeti létének biztosítását. A demokratikus átalakulás első heteiben, 1990 kora tavaszán megértésre találtak az alapelvek Pozsonyban, Bukarestben. Arról igyekeztünk meggyőzni szomszédainkat: a magyarság nem akarja a térség átalakulásait kihasználni újabb területrevíziókra, de az állam erejével is fellép a szomszédokban élő magyar kisebbségek kultúrnemzeti jogainak érdekében. Javasoltunk közös kiadót szlovákoknak, románoknak, ahol magyarországi nemzettársaik számára anyanyelvű tankönyveket, folyóiratot, könyveket állíthatnak elő, s közös vállalkozásokat, melyek ugyanezt biztosítják a szomszédainkban élő magyarságnak. Javasoltunk megállapodásokat a felsőoktatásban, hiszen egyértelmű, hogy teljes körű anyanyelvi felsőfokú képzést egy kisebbség számára a többség nem biztosíthat. De miért ne lehetne a magyarországi szlovákság és román-ság, délszlávság jövődől tanárait vagy éppen valamilyen kis szak jövődől kutatóit Csehszlovákia, Románia, Jugoszlávia egyetemeken képezni? S a szomszédos államok magyar anyanyelvű főiskoláin nem üzemeltethető kis szakokról a képzést Magyarországra telepíteni? Miért ne lehetne rugalmas kontingenst megállapítani az államok között? De ugyanígy eljárni a szakirányú közép- és szakmunkásképzésben vagy a tanári, illetve általában a szakember-továbbképzésben. Ezek a megoldások könnyítik is az állam gondjait: a kisebbségi oktatás „bekezdési költsége” jóval magasabb, „drágább”, mint a többségi nemzeté. Ugyanazon tanárra, iskola-légtérfélméterre kevesebb diák jut. – Viták voltak ezek, amelyek megindultak egy olyan időben, amikor még az állami adminisztráció a demokratikus kibontakozás reményében élt...

Demokrácia és nemzet

Azután jött a többpártrendszeri demokrácia. És felszakadtak a régi keservek, az egymáson ejtett sebek. A többpártrendszerű demokrácia egyértelmű előnyei mellett világossá váltak annak deficitjei. A rendszer óriási előnye minden más eddigi politikai berendezkedéssel szemben: felszínre hozza a társadalom mélyéről a polgárok valós konfliktus-érzéseit, annak nyilvánosságát ad. A szó valós problémákról folyik, és a problémák valós nagyságukban mutatkozhatnak meg. Vagy éppen csekélységükben. Most, 1990–94 között a rendszer ezen előnye felmutatta a térség hátramaradottságát is. A felszakadt 150 esztendő etnikai-nemzeti gyűlölködések a politika nyilvánossága elé kerültek. Az 1990. évi egyetértésben megindult vitákat most veszedelmek váltották fel. A média-orientált sokpárti adminisztráció demokratikus szavazatvadászai pedig felfedezték a szavazatnyerés legolcsóbb módját: a nemzeti demagógiát. Sőt, akik tegnap még a nemzetközi liberalizmus oldalvizein találták meg politikai egzisztenciáikat, egy politikai fordulat után immáron a „semmi sem elég” nemzeti radikalizmusával léphetnek fel. Hiszen a politika professzionalizálódik, s ezalatt sokan azt értik, hogy az apparátus megél abból. Összetévesztve a „professzió”-t a „job”-bal, a szakértelmet az állással.

Az értelmiség most bölcsebbnek bizonyult a politikusoknál. Néhány évtizeddel ezelőtt, az új nacionalizmusok korában (1968–1990) kerítésen innen és túl egymásra morogtak és szállították a történeti-kulturális érveket az egymásra acsarkodó diktatórikus politikai adminisztrációknak. Ezen években viszont ők a nyugtató tényező. Amikor a kormányadminisztrációk nem álltak szóba egymással a marosvásárhelyi banditizmus vagy a pozsonyi nyelvtörvény miatt, akkor a szlovák–magyar, román–magyar értelmiségi találkozókon mentesíteni akartuk magunkat az „utca” nemzeti demagógiájától, és közösen kerestük ösztönözni egy okosabb nemzeti politika útját.

Területrevízió helyett a nemzeti kisebbségek jogainak kimódolása, a kisebbségi lét kereteinek megtalálása. Ez vezetett bennünket akkor, amikor elkészítettük a közép-európai kisebbségi politika számára javaslatunkat egy magatartáskódexre. Igyekeztünk meggyőzni kollégáinkat határokon innen és túl: a kisebbség mint kollektívum, elismerése azért szükséges az államon belül, mert esélyegyenlőséget kívánunk biztosítani a térség államaiban minden polgár számára. S ennek alapvető feltétele a teljes anyanyelvű oktatás. Iparosnak, parasztnak, értelmiségi tisztviselőnek egyaránt; az állam minden polgára államalkotó, az állam területén létrejött javak és intézmények minden polgár kérges tenyerének és agytekervényeinek terméke, függetlenül a nemzeti hovatartozástól. A nemzethez tartozás nem származás kérdése, hanem megvállás dolga; a nemzeti kisebbség kollektív jogainak elismerése még csak nem is az „öslakosság”, az egy helyben lakás évszázadoságának kérdése. (Vagyis szakítsunk egyszer s mindenkorra a „ki volt itt előbb” történeti-jogi vitáival, szakítsunk egyszer s mindenkorra államközpontú gondolkodásunkkal és sanda revíziós törekvéseinkkel, s szállítsuk le a hivatallóság szintjéről a család kutatás magánszférájába az öskereséseket!)*

Itt tartunk ma. Összegezni az elmúlt évek történéseit, keresni egy jövőképet körvonalait... (És ha már a politikai adminisztrációról itt nem is beszélünk, de jegyezzük meg: ne becsljük le az előző és a mai adminisztráció nehézségeit s az előrelépéseket sem: A térség államai közötti tárgyalások végre valós problémákról szólnak; lassan megismerkedünk egymás álláspontjaival és ellenérveivel; talán leszokunk arról, hogy a nagyhatalmakhoz fussunk támaszt keresve helyi „nemzeti érdekeink” érvényesítéséért, keressük a kisebbségi kollektív jogok helyét az individuálisan építkező liberális államrendszerben, és így tovább.)

A kultúrnemzet fogalma

A mi feladatunk: tisztázni a fogalmakat... Mít is értünk kultúrnemzet alatt? Válaszlehetőség: azonos nyelvű, közös hagyományhoz tartozó polgárok közösségét. Az ehhez tartozás megvállás kérdése. A földgolyó népeinek érdeke az emberi sokszínűség megőrzése, ezért valljuk: Európa polgárainak életében a kultúrnemzeti lét maradandó életkeret. Az állam tehát biztosítsa a területén élő kultúrnemzetnek

*Vö. erre a História 1992/11. számát!. (A szerk.)

az etnikai, kulturális, közösségi keretek megszervezését, biztosítsa nemzeti szimbólumrendszerének használatát. (Amit nem szabad összetéveszteni a szomszédos állam szimbólumaival. A címer az államnemzeti lét szimbóluma, a nemzeti színek a kultúrnemzet szimbólumai.) Teljes oktatási és nyelvhasználatot biztosít a közösségi és az igazgatási fórumokon. És az állam területi autonómiát is biztosít kulturális alapon. A területi autonómia nem állam az államban, nem szakítja ki az adott terület termelési, gazdasági és igazgatási rendszerét az államszervezet egészéből. De jelenti a többség nyelvének igazgatási és többségi oktatási nyelv szintjére emelését.

Azután tovább a tisztázandó kérdésekkel. Vajon milyen feladatokat vállaljon át magára a többségi nemzet állama a szomszédban vagy a világban szétszórtan élő nemzeti kisebbségei, jelen esetben a magyar kultúrnemzet tagjainak érdekében? A magyar állam területén élő adófizető polgárok pénzéből finanszíroz más államban termelő és ott adót fizető polgárokat.

Származás vagy kultúraművelés

Ha komolyan vesszük fentebbi alapelveinket, az első válaszokhoz már közel kerültünk. (Igaz, nem tartjuk kétségbevonhatatlannak ezen alapelveket.) Mi nem a magyar származásúakat támogatjuk a magyar adófizetők pénzéből, hanem azokat, akik magukat magyarnak vallják. A magyar kultúra művelőit és megtartóit. A nyelvet, szokásrendszerünket, hagyományainkat használó és ezzel megőrző iparosokat éppúgy, mint a magyar nyelvű kultúra fejlesztéséért tevékeny írókat, tudósokat. Nekik a támogatás nem állampolgári jogon jár, mint ahogy az itthon élő és termelő többségi nemzet tagjainak, vagy ami államban élő kisebbségeinknek. Hanem kultúrnemzeti alapon... Ezért adjunk számukra a magyar kultúra megtartásáért és műveléséért ösztöndíjat, biztosítsunk számukra a miénkkel azonos pályázati jogokat itthon, és segítsük őket a magyar kultúra nemzetközi intézményrendszerébe. Ezért menedzseljük munkáikat folyóiratainkban, könyvkiadóinknál. És itt következnek a szomszéd államokkal közös kötelezettségeink. Segíteni a magyar kultúrnemzeti létének megmaradását biztosító intézményeiket. És segítsék szomszédaink is a magyarországi németek, szlovákok, délszlávok stb. intézményeit. – Kerüljön meghatározásra: a kisebbségeknek milyen országos és helyi politikai-kulturális intézményeiket fizesse saját államuk. Mint ott termelő, az állam egész közösségének fenntartásán munkálkodó és adófizető polgároknak. S kerüljön világosan meghatározásra a magánszféra elválasztása az állami szférától, a magán (s ide tartozik az egyház is) -iskolák, egyletek, műkedvelő csoportok finanszírozásának alapjai. A mi államunk vállalhasson kötelezettségeket ez utóbbiak ottani fenntartásában. Vagy válják lehetővé, hogy magánalapítványaink és a honi civil szervezeteink lépjenek kapcsolatba a szomszédos ország azonos kultúrnemzeti intézményeivel. Segítsenek akár a fenntartásban is.

Mindehhez természetesen egy nem meghatározható és nemzetközi garanciákkal sem számonkérhető tényező szükséges: az állami adminisztrációk kölcsönös jóhiszeműsége...

Kultúrnemzet – tudománypolitika

És tovább a tisztázandó kérdésekkel. Vajon lehetnek-e a tudománypolitikának nemzeti céljai? Vajon létezik-e „nemzeti tudomány”? Újra és újra fellángoló ádáz viták tárgya e kérdés. Nemzeti tudomány nem létezik – felfogásunk szerint. A tudomány sem a kutatás tárgyában, sem a megismerés céljában nem lehet nemzeti. De a tudomány nemcsak megismerő tevékenység, hanem egyben intézmény is. És a tudománynak, mint intézménynek, társadalmi funkciójában igenis vannak nemzeti feladatai.

Maradjunk hűek fentebbi felfogásunkhoz. (Még ha nem is tartjuk vitathatatlannak azt.) A polgár esélyegyenlőségét akarjuk mindenk előtt biztosítani a társadalmi lét minden területén. És azt is jelenti: a szakmai ismereteket és a gondolkodásformálás különböző szintjeit biztosítani kell a polgár anyanyelvén. Mind a szakmunkásképző tanuló, mind az egyetem hallgatói csakis anyanyelvükön képesek a legbonyolultabb gondolati műveletekre. (Fel kell adni generációnk álmát a hatvanas évekből: a kétnyelvűség a köznapiság szintjén is világméretű lesz az ezredfordulóra.) Ahhoz viszont, hogy alsó-, közép- és felsőfokú

jó minőségű anyanyelvi tankönyvek készüljenek, ahhoz a modern tudomány legújabb eredményeinek jelen kell lennie az anyanyelvi kultúrában. Éppúgy szükségünk van a világ természettudományainak, műszaki tudományainak anyanyelvi jelenlétére, mint a társadalomtudományokra és a szépirodalomra. Ilyen értelemben a természet-tudományok, a matematika is tölt be nemzeti funkciót. (Elfogadhatatlannak tartjuk tehát a tudományokon belül ún. nemzeti – azaz humán – és ún. nemzetközi tudományokról beszélni. Annál is inkább, mert a humántudományok ugyanúgy, mint a természettudományok, mit sem érnek, ha nem a nemzetközi színvonalon és annak szempontjai között mozognak.) Ha nincs magas színvonalon művelt anyanyelvi tudományosság, nincsenek magas színvonalú ipari-mezőgazdasági szakkönyvek, és nincsenek kis- és középiskolások számára jó minőségű tankönyvek.

A kultúrnemzeti léthez tehát hozzátartozik mindazon tudományágak támogatása, amelyek ezért a kultúránkat éltető intézmény rendszerért tesznek. Legyenek ezen intézmények akár állami, akár magán javakból fenntartott intézmények.

Kultúrpolitika és intézményi autonómia

Azután tovább a tisztázandó kérdésekkel. A költségvetésből élő kulturális-tudományos intézmények között milyen feladatmegosztás jöjjön létre e kultúrnemzeti intézményrendszer támogatásában? Vajon nem gondolkozunk túlságosan még mindig a centralizált állami adminisztrációhoz kötötten?

Maradjunk hűek kiindulópontunkhoz. (Nem azért, mintha nem találnánk azt akár vitathatónak is.) Az állam határozza meg az alapelveket és töltsön be koordináló funkciókat. Koordináló funkciókat a különböző autonóm intézmények között.

Az Akadémia szerepe a fentebbi alapelvek szerint világos: tagjai közé fogadja, megkülönböztetett elbírálással, a határokon túli magyárokat. Mármost azokat, akik azoknak vallják magukat, s e kultúra gazdagítói. (Vagyis a kritérium itt is nem a származás, de a megvallás.) Az első és döntő lépést e téren még a régi akadémiai vezetés 1989 márciusában meglépte. Biztosítsuk számukra a mi költségeink terhére a hazai akadémiai és tudományos életben való részvételt. És az is egyértelmű: az Akadémia intézményei adjanak kutatói ösztöndíjakat a határainkon túl élő magyarok számára, akik intézményi profiljukhoz illeszkedő témákban kutatnak. (És tegyük hozzá: azok számára is, kik nem magyar származásúak, de a magyar történelemmel, kultúrával vagy a magyar nyelvvel foglalkoznak.) Dolgozhasanak azok hazai kutatókkal azonos feltételek között, azonos íróasztaloknál és könyvtárakban.

Az egyetemek szerepe hasonlóan egyértelmű: az autonómia döntően arról, hogy tanszéki és kutatási hálózatában milyen pontokon tudja bekapcsolni a határainkon kívül élő magyarok szellemi erejét. És hol tud számukra képzési vagy továbbképzési rendszerében helyet biztosítani.

Közgyűjteményeink (múzeumaink, levéltáraink) alakítsák ki a meglévő individuális kapcsolatokon túlmenően azokat az intézményes formákat, amelyekkel az államhatárokon túlnyúló nemzeti szállásterület emlékeit, kulturális (tárgyi, szellemi) eredményeit a megőrzés, a fenntartás és a feldolgozás nemzetközi szintjére emelni segíthetik. Tisztázzák a maguk szakigazgatási szintjén az új típusú együttműködési-szervezeti formákat az ottani állami adminisztrációval.

Mindehhez koncepció, lelemény és tetterő szükséges.

*

Kérdések és törekvések a válasza. Törekvés arra, hogy megteremtjük a térségben élő polgárok legteljesebb életkereteit, ahol – mint különböző közösségekhez tartozó egyedek – életüket legteljesebben megélhetik. Úgy is, mint kisközösségi (családi, községi, baráti), úgy is mint szociális, úgy is mint világnézeti, és úgy is, mint nemzeti közösségi kapcsolódást kereső polgárok. A kormányzati adminisztráció pozícióiban változhatnak a pártok, változhatnak a személyek. Az értelmiség feladata távlatosabb. Neki az egyén és a közösség kapcsolatának egyetemesebb tényezőivel kell foglalkoznia.

Budapest, 1995. január 25.

GLATZ FERENC